

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
Кафедра Початкової освіти

ТЕМА РОБОТИ

Формування в учнів 4 класу орфографічних умінь на уроках української мови

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Спеціальність 013 «Початкова освіта»

Ященко Андрія Юрійовича студента
ПОм-1-24-1.4д

Науковий керівник: Сіранчук
Наталія Миколаївна – доктор
педагогічних наук, доцент

Допущено до захисту
Протокол № від
Завідувач кафедри

КИЇВ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Теоретико-методичні основи формування орфографічних умінь на уроках української мови в учнів 4 класу.....	7
1.1. Сутність поняття «орфографія» в українській мові	7
1.2. Основні принципи формування орфографічних умінь учнів початкової школи.....	9
1.3. Формування орфографічних умінь четвертокласників засобами комп'ютерних ігор.....	19
1.4. Умови ефективного формування орфографічних умінь учнів початкової школи.....	26
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ II. Експериментальна методика формування в учнів 4 класу орфографічних умінь на уроках української мови.....	37
2.1. Характеристика експериментальної роботи, її мета й завдання.....	37
2.2. Перебіг формувального етапу педагогічного експерименту.....	43
2.3. Перевірка й аналіз результатів впровадження експериментального навчання в практику початкової школи.....	49
Висновки до розділу 2.....	56
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	62
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження

В умовах сьогодення формування орфографічної компетентності учнів початкової школи набуває особливого значення. Мова — це не лише засіб спілкування, а й потужний інструмент формування національної ідентичності, духовної культури, світогляду дитини. Особливої ваги ця тема набуває у контексті відродження і зміцнення статусу української мови як державної, активного впровадження реформи «Нова українська школа», яка ставить у центрі уваги всебічний розвиток компетентностей молодшого школяра. Саме тому формування орфографічних умінь на уроках української мови у 4 класі варто розглядати не як ізольовану навчальну мету, а як невід’ємну складову розвитку особистості школяра.

Четвертий клас є завершальним етапом початкової освіти, коли учні повинні не тільки засвоїти основні правила орфографії, а й навчитися свідомо застосовувати їх на практиці. На цьому етапі особливо важливо досягти автоматизації орфографічних умінь, оскільки вони є фундаментом для подальшого успішного навчання в основній школі. Орфографічна грамотність формує в здобувачів освіти уважність до мовних явищ, розвиває логічне мислення, сприяє вихованню культури писемного мовлення.

У сучасних реаліях ми спостерігаємо значну кількість викликів у цій сфері. Зокрема, активне використання електронних засобів комунікації сприяє поширенню неформального стилю мовлення, ігнорування орфографічних норм. Учні дедалі рідше використовують традиційні письмові практики, надаючи перевагу аудіовізуальним або миттєвим текстовим повідомленням, де правильність написання часто відходить на другий план. Тому завдання школи — не лише навчити дитину писати грамотно, а й сформувати в неї стійку мотивацію до дотримання орфографічних норм як прояву поваги до рідної мови та до читача.

Крім того, важливо враховувати психологічні особливості молодшого школяра. У віці 9–10 років дитина активно розвиває пам'ять, увагу, вольові якості. Саме цей період є надзвичайно сприятливим для закладання основ грамотності,

оскільки школярі вже здатні усвідомлювати значення орфографічних правил, самостійно аналізувати мовний матеріал, застосовувати здобуті знання у письмовому мовленні. Проте без системної та цілеспрямованої роботи над формуванням орфографічних умінь досягти високого рівня грамотності неможливо.

Питання формування орфографічної компетентності школярів розглядали у своїх наукових працях такі дослідники, як О. Антончук, О. Біляєв, М. Вашуленко, С. Дорошенко, О. Караман, Л. Райська, Л. Симоненкова, І. Хом'як, О. Хорошковська, Н. Шкурятяна та інші.

Аналіз наукової літератури показав, що дослідники пропонують різноманітні підходи до формування орфографічних навичок у молодших школярів. Так, О. Біляєв акцентує увагу на роботі з орфографічними помилками, а М. Бардаш розробляє авторські методики вивчення правопису різних частин мови: іменників, прикметників, числівників, займенників, прислівників, дієприкметників, дієприслівників, прийменників та часток. Л. Симоненкова, М. Вашуленко і О. Караман зосереджують увагу на опрацюванні орфографічних правил із урахуванням фонетико-орфоепічного підходу.

Водночас О. Хорошковська пропонує систему вправ залежно від мовної природи написань у контексті споріднених мов, а І. Хом'як розробляє технологію формування орфографічних навичок з урахуванням структурних рівнів української мови в умовах мовної інтерференції.

Незважаючи на значну увагу науковців до різних сторін навчання орфографії в початкових класах, питання формування в учнів орфографічної компетентності, зокрема розвитку орфографічної уважності, безсумнівно залишається одним із найважливіших у системі сучасної початкової освіти.

Таким чином, актуальність даної проблеми і недостатній рівень розробленості в теорії та практиці початкової освіти зумовили вибір теми дослідження: «Формування в учнів 4 класу орфографічних умінь на уроках української мови».

Мета дослідження полягає у розробленні й науковому обґрунтуванні вправ з формування в учнів 4 класу орфографічних умінь на уроках української мови.

Відповідно до теми й мети дослідження визначено наступні **завдання**:

- розкрити й уточнити сутнісні характеристики базових понять дослідження;
- виявити стан досліджуваної проблеми в лінгводидактичній, методичній літературі та практиці шкільного навчання української мови;
- здійснити діагностику показників ефективного формування в учнів 4 класу орфографічних умінь на уроках української мови;
- з'ясувати та обґрунтувати педагогічні умови ефективної організації формування в учнів 4 класу орфографічних умінь на уроках української мови;
- розробити вправи з формування в учнів 4 класу орфографічних умінь, які можна використовувати на уроках української мови;
- експериментально перевірити ефективність розроблених вправ.

Об'єкт дослідження – формування орфографічних умінь на уроках української мови в четвертому класі.

Предмет дослідження – принципи, методи і засоби формування в учнів 4 класу орфографічних умінь на уроках української мови.

Дослідження виконувалися протягом 2024–2025 навчального року.

Основні етапи дослідження:

– *констатувальний етап*: вивчалась та аналізувалась психолого-педагогічна, лінгводидактична і методична література з даного питання, аналізувався досвід роботи вчителів початкової школи, формувались мета і завдання дослідження, розроблялись шляхи їх реалізації та матеріали експериментального дослідження.

– *формувальний етап*: проводився педагогічний експеримент, велися спостереження за мовно-літературним освітнім процесом в початковій школі, проводилися контрольні зрізи знань та вмінь учнів четвертих класів щодо сформованості орфографічних умінь на уроках української мови.

– *підсумковий етап*: проводилися узагальнення та аналіз результатів експериментальної роботи, сформулювалися висновки експериментального дослідження.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз лінгводидактичної, психолого-педагогічної та методичної літератури, чинних освітніх програм НУШ; *емпіричні* – анкетування, бесіди з учителями, опитування учнів, спостереження за освітнім процесом, педагогічний експеримент.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні й науковому обґрунтуванні вправ з формування в учнів 4 класу орфографічних умінь на уроках української мови, які можуть бути використані в практичній роботі вчителів початкової школи.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять загальні наукові положення теорії пізнання про загальний зв'язок і взаємообумовленість явищ навколишньої дійсності; про процес сприймання та засвоєння особистістю наукових понять; про формування умінь і навичок розумової діяльності; про взаємозв'язок теорії і практики; висновки й положення українських та зарубіжних учених із досліджуваної проблеми; ідеї сучасних концепцій навчання і нових педагогічних технологій.

Експериментальна база дослідження. Педагогічне дослідження проводилось на базі гімназії №163 м. Києва впродовж 2024–2025 н. р. Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 30 учнів четвертих класів.

Структура магістерського дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНИХ УМІНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

В УЧНІВ 4 КЛАСУ

1.1. Сутність поняття «орфографія» в українській мові

Орфографічна грамотність як частина загальної мовної культури складається внаслідок вивчення теорії, свідомого засвоєння правописних правил і проведення системи тренувальних вправ, що забезпечують вироблення необхідних умінь і навичок. Орфографічні уміння формуються у процесі одержання знань, а механізм формування орфографічної навички є утворенням у свідомості учня ланцюжка тимчасових зв'язків (асоціацій). [16]

Контекст і слушність зазначеного вище своїми дослідженнями підкреслює також Т. Хомич. Дослідниця зазначає, що українська орфографія – розділ мовознавчої науки, що визначає систему загальноприйнятих правил написання та переносу слів. Поняття орфограми. Різновиди орфограм. Принципи української орфографії: фонетичний, морфологічний, історичний (традиційний) та смисловий (семантико-диференційний). Короткі відомості з історії української орфографії. [18]

Правопис української мови охоплює орфограми, які відрізняються природою, умовами обґрунтування, графічним оформленням. Отже, термін *орфографія* можна трактувати як розділ мовознавства, який вивчає правопис слів. [4]

Образне визначення зафіксовано в «Українському правописі»: *орфографія* – закономірності поєднання букв для передавання на письмі звукового образу української мови. [15]

У своїй праці “Методика навчання української мови в початковій школі” М.С. Вашуленко стверджує, що основою орфографічної грамотності є вміння співвідносити фонетичний і графічний образи слова, позначати звуки слова відповідними буквами без їх пропусків, замін та перестановок. [3]

Також науковець слушно підкреслює те, що орфографічні вміння формуються в процесі виконання школярами системи відповідних вправ на списування, різних видів навчальних диктантів, у роботі над помилками [3]

1.2. Основні принципи формування орфографічних умінь учнів початкової школи

Ольга Хома, кандидат педагогічних наук і доцент, виокремлює чотири принципи орфографії. Серед них: фонетичний, морфологічний, історико-традиційний та ідеографічний. Вони становлять основу методики пояснення написання слів відповідно до орфографічних норм.

Фонетичний принцип. Суть його полягає в тому, що слова пишуть так, як вимовляють. За цим принципом в українській мові пишуться префікси з- і с- (зробити, здерти, зняти, але спитати, стихати, схопити), а також слова гарячий (пор. горіти), чорний (йор. чорниця), чеський (пор. чех), серце (пор. сердечний), тижневий (пор. тиждень) та ін. Алгоритм орфографічної дії у процесі засвоєння учнями цих орфограм такий: вимова слова – артикуляційне сприймання – запис слова.

Морфологічний принцип. Для нього характерне однакове написання однієї й тієї самої морфеми незалежно від її вимови в тій чи іншій позиції. За морфологічним принципом пишуться слова боротьба, сміється, братський, пісня, агентство, де однакове написання морфем зберігається, незважаючи на вимову [бо-род'ба], [с'м'ійеґа], [братс'кий], [п'іс'н'а], [агенство]. Алгоритм дії роботи над правилом: з'ясування специфіки вимови – визначення місця орфограми – формулювання правила – запис слова.

Історико-традиційний принцип. Він полягає в тому, що зберігаються такі написання, які на сучасному етапі втратили свою мотивованість, тобто слова написання, які на сучасному етапі втратили свою мотивованість, тобто слова пишуться так, як вони писалися колись, хоч таке написання не відповідає ні звучанню слова, ні його морфемній структурі. До традиційних написань в українській мові належать написання я, ю, є, ї, щ на позначення двох звуків, збереження подвоєння приголосних в іншомовних власних назвах і написання без

подвоєння іншомовних загальних назв (каса, клас, колектив), а також написання е та и в ненаголошених позиціях таких слів, як левада, леміш, лиман, кишеня тощо. Алгоритм дії для запам'ятовування правопису слів: графічне зображення слова (за допомогою орфографічного словника) – визначення орфограми – запам'ятовування у процесі тренувальних вправ.

Ідеографічний або символічний принцип опирається на смислові відмінності подібних написань. Так, наприклад, в українській мові є слова компанія і кампанія. Слово компанія вживається тоді, коли потрібно виразити значення «товариство», а кампанія, коли слово має значення «сукупність заходів для здійснення в певний період якогось важливого громадсько-політичного або господарського завдання». За ідеографічним принципом пишуться різні закінчення для різних значень у деяких словах. Наприклад: звука (в музиці, в лінгвістиці) і звуку (в інших значеннях), блока (механізм) і блоку (об'єднання). Алгоритм дії: з'ясування значення слова у контексті – визначення орфограми у слові – формулювання правила. [16]

К. Д. Ушинський – прихильник різноманітних вправ (списування, диктант, письмо по пам'яті, твори), а також різних видів розбору (змістового, граматичного й орфографічного). Вченим також обґрунтований принцип свідомості й автоматизму в навчанні орфографії. Орфографічні навички будуть міцними тоді, коли наявним буде свідоме застосування правил у процесі проведення системи тренувальних вправ, достатніх для досягнення автоматизму написання. К. Д. Ушинський надавав великого значення розвитку усного мовлення, що необхідно для бездоганного оволодіння писемною мовою. Він відзначав, що граматики потрібна не тільки для засвоєння орфографії, вона сприяє і розвитку логічного мислення учнів. Отже, опанування граматики та орфографії є невіддільним від процесу загального розвитку учнів. [9]

Під час нашого дослідження і роботи з джерелами нам випала нагода ознайомитися з працею Вашуленка “Методика навчання української мови в початковій школі”. Нас вразив той факт, що у двадцятому столітті для вивчення студентів використовувався метод цілих слів.

Поширення набув у школах Америки, тому його ще називають американським методом. Застосовувався він у навчанні англійської мови, в якій вимова і написання більшості слів не збігаються. Один і той самий звук на письмі в різних англійських словах може позначатися різними буквами.

Цей метод полягав у тому, що учні, не знаючи букв, запам’ятовували шляхом зорового сприйняття форми значної кількості односкладових слів без поділу їх на звуки і букви. Такий процес запам’ятовування тривав близько двох місяців. Після цього розпочинався звуковий аналіз слів. Школярі, що навчалися за цим методом, погано засвоювали складову, звукову і буквено будову слів, а тому під час читання нерідко намагалися вгадувати їх, допускаючи численні помилки на пропуск та заміну звуків і складів, спотворення наголосу.

Застосування методу цілих слів у наших школах у перші роки Радянської влади пояснювалося некритичним його перенесенням з практики навчання інших мов. Це призвело як до зниження рівня навички читання, так і до збільшення кількості орфографічних помилок у письмових роботах учнів. [3]

Однією з причин, які утруднюють навчальну діяльність дітей, пов’язану зі звуковою стороною мовленнєвої діяльності, є недосконалість їхнього мовленнєвого слуху, зокрема фонетичного, який складається з кількох компонентів: фізичний слух (здатність сприймати мовлення в різних діапазонах гучності); фонетичний слух (уміння розрізнявати і відтворювати всі звуки мовлення та їх відтінки); звуковисотний слух (відчуття різної висоти тону); тембровий слух (відчуття мовного тембру); почуття ритму (відчуття наголосу в

мовленні, його ритмічного малюнка). Усе це має розвивати вчитель на початковому етапі навчання молодших школярів.

Фонетичний слух є основою свідомого оволодіння звуковими одиницями мовлення. Від того, як буде розкрито для дитини будову звукової форми слова, залежатиме не тільки засвоєння грамоти, а й усе наступне засвоєння мови — граматики і пов'язаної з нею орфографії.

Із цього випливає провідний принцип звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти: у формуванні в дітей початкових умінь читати й писати слід іти від звука до букви. Це означає, що перед ознайомленням дитини з певною буквою потрібно навчити її виконувати аналітичні і синтетичні дії з тим звуком (звуками), що позначаються на письмі цією буквою: правильно вимовляти, впізнавати в різних позиціях слів (на початку, в середині і в кінці), виділяти зі слів, складів, сполучати з іншими звуками в складі.

Порушення цього важливого принципу, що й досі трапляється в практиці навчання дітей грамоти, призводить до заміни в їхній свідомості поняття «звук» поняттям «буква». Таке явище згодом негативно позначається на загальній мовній грамотності учнів, стає причиною значної кількості помилок як в усному, так і в писемному мовленні. [2]

У структурі своєї наукової роботи Н.І. Мачинська й С.С. Стельмах звертають нашу увагу на такий принцип формування орфографічних умінь, як лекція із заздалегідь запланованими помилками має на меті стимулювання студентів до постійного контролю пропонованої інформації (пошук помилок: змістової, методологічної, методичної, орфографічної). Є два варіанти проведення такої лекції. Перший: на початку проведення лекції викладач попереджає слухачів про можливі помилки чи неточності, які він свідомо зробить під час викладу лекційного матеріалу. Завдання студентів — такі помилки знайти. Підбираються найбільш типові помилки, які зазвичай не явно помітні, а начебто завуальовані.

Завдання студентів полягає в тому, щоб під час лекції відзначати помилки, фіксувати їх на полях і назвати в кінці. На розбір помилок відводиться 10–15 хвилин. Правильні відповіді озвучують і студенти, і викладач.

Другий: викладач проводить лекцію, а в кінці вказує студентам про свідомо допущені ним певні помилки. Завдання для студентів у такому випадку — знайти ці помилки, вказати на них і знайти правильне їх вирішення до наступного семінарського чи практичного заняття.

Така лекція одночасно виконує стимулювальну, контрольну та діагностичну функцію, допомагаючи діагностувати труднощі засвоєння попереднього матеріалу. [8]

За визначенням науковця пана С. Карамана, для формування відповідної орфографічної грамотності вчителі на практиці мають втілити такі завдання:

1. ознайомити учнів з основними орфографічними завданнями;
2. сформувати на основі цих понять орфографічні вміння;
3. навчити писати слова з орфограмами, що не перевіряються;
4. сформувати в учнів потребу й уміння користуватися орфографічним словником;
5. забезпечити необхідні умови для навчання орфографії.

Важливо, щоб учень під час розпізнавання орфограм пригадував правила; усвідомлював, що порушення цих правил призведе до орфографічної помилки, а вміння знаходити, пояснювати, виправляти сприятимуть виробленню орфографічних навичок.

З-поміж теоретичних положень, які мають особливе значення для впровадження раціональної методики навчання орфографії, є вчення про орфограму, відомості про принципи української орфографії, взаємозв'язок орфографії з іншими розділами науки про мову [20]

Підтвердженням тверджень вище є робота Стефанії Яворської, у якій дослідниця зазначає, що диспропорція між знаннями і практичними вміннями (орфографічними навичками) пояснюється насамперед недостатнім засвоєнням теоретичного матеріалу. Адже, як відомо, грамотно може писати той, хто глибоко засвоїв, осмислив граматичний матеріал. Тому важливо, вивчаючи теорію, визначити в ній головну ланку, ту частину, яка служить базою формування навичок. Вивчити правило означає не завчити його формулювання, а насамперед – усвідомити суть мовного явища через доцільно дібрану систему вправ, що є ланцюгом системи, має специфічні властивості. [19]

Пані Стефанія підкріплює свою теорію наступним твердженням про те, що учитель повинен добирати такі види вправ, які б зацікавлювали, викликали бажання виконати їх, давали змогу осмислено засвоїти нову інформацію і водночас запам'ятати відповідні орфограми. Учні не заучують правило, а обґрунтовують, підкріплюють новими прикладами і таким чином свідомо його запам'ятовують, вчаться правильно застосовувати у майбутньому. Погоджуючись із твердженням дослідниці, варто наголосити, що більш ефективним є запобігання орфографічних помилок, ніж виправлення їх уже після появи. Попередження помилок, яке розглядається як один із ключових принципів сучасної методики навчання орфографії, сприяє формуванню стійких знань і навичок, забезпечує глибше засвоєння нових правил та підвищує рівень орфографічної обізнаності учнів. [19]

У початкових класах формування правописних навичок відбувається на початковому етапі навчання. Це допомагає розвивати уважність до орфографії та правильно писати словникові слова, які є в програмі. Особливість цієї роботи в тому, що навички правопису тренуються не тільки під час вивчення окремих тем, але й протягом усього курсу української мови.

Формування орфографічних умінь учнів початкової школи є важливою складовою мовної освіти, яка забезпечує правильність письма і сприяє розвитку мовної культури. Важливим аспектом є системність навчання, що передбачає поетапне засвоєння орфографічних правил та норм. Учні повинні поступово опановувати базові орфографічні закономірності, такі як написання букв і звуків, а також вивчати правила, що стосуються складних випадків написання слів. Цей процес потребує регулярних повторень та закріплення через вправи та практичні завдання.

Для досягнення кращих результатів буде доцільним використання наочних засобів навчання, які допомагають учням краще усвідомлювати правила орфографії. Для цього використовуються картки, таблиці, схеми та ілюстрації, що дозволяють візуалізувати складні правила. Крім того, інтерактивні методи, такі як ігри, вправи на комп'ютері та творчі завдання, сприяють зацікавленості учнів у вивченні орфографії та розвитку їхнього критичного мислення.

Також невід'ємну роль відіграє індивідуалізація навчання, що враховує різні рівні підготовленості учнів. Оскільки не всі учні мають однаковий рівень знань та навичок, важливо застосовувати диференційований підхід. Це дозволяє створювати умови для успішного навчання кожного учня, адаптуючи завдання відповідно до його потреб та можливостей. Також важливим є надання учням достатньо часу для самостійного виконання завдань, що сприяє розвитку їхнього письмового мовлення та орфографічних умінь.

Одним із ефективних методів формування орфографічної грамотності у школярів початкової школи є правописні вправи, серед яких важливе місце займають диктанти. Вони активізують слухову, зорову та моторну пам'ять, увагу, мислення, а також сприяють зв'язку теорії з практикою, оскільки дають змогу застосувати правила в різних письмових ситуаціях. Цінність диктантів полягає також у тому, що вони сприяють розвитку колективної роботи учнів, виконуючи завдання в

єдиному темпі. Письмо під диктовку допомагає вдосконалювати орфографічну уважність, покращує навички самоконтролю і дисциплінує.

Окрім традиційних диктантів, у сучасній методиці використовуються й інші форми, такі як повторні, комбіновані, взаємодиктанти, прискорені, підготовчі та інші види диктантів, що урізноманітнюють методи роботи з розвитку письмової грамотності.

Формування орфографічної грамотності є важливим аспектом мовної культури, яка в умовах сучасного життя набуває особливого значення. Одним із шляхів її розвитку є тестування. Підготовка учнів початкових класів до державної підсумкової атестації потребує формування в них навичок роботи з тестовими завданнями. Тестові технології активно застосовуються в початковій школі для оцінювання та корекції знань учнів, а також для підготовки до уроків за допомогою спеціальних методичних посібників, що містять тестові завдання. Важливо, щоб зміст завдань відповідав вимогам навчальної програми.

Завдяки використанню тестових завдань формується вміння самоконтролю у школярів, що допомагає оперативно оцінити їхні досягнення та скоригувати помилки. Для цього в освітньому процесі застосовуються дидактичні тести, зокрема тести досягнень, які спрямовані на об'єктивну оцінку та контроль навчальних результатів. Тестування дозволяє виявити рівень знань учнів та своєчасно коригувати прогалини в знаннях як окремих учнів, так і всього класу. Важливо, щоб метод тестування був надійним, об'єктивним та валідним, і після його виконання результат мав бути ретельно проаналізований для використання в педагогічній практиці.

Пропонуємо таку систематизацію принципів формування орфографічних умінь учнів початкової школи:

Таблиця 1.1.

Принципи формування орфографічних умінь учнів початкової школи.

Поступовість навчання	Орфографічні правила вводяться поступово, починаючи з найпростіших і переходячи до складніших. Це дозволяє учням засвоювати матеріал без перевантаження та забезпечує якісне засвоєння кожного етапу.
Активне використання письма	Навчання орфографії відбувається через постійне написання текстів, диктантів, вправ, що допомагає учням закріплювати правила на практиці та активно застосовувати їх у письмовій мові.
Аналіз помилок	Важливим етапом є аналіз помилок, допущених учнями під час написання слів. Це допомагає учням усвідомити свої помилки, зрозуміти причини неправильного написання і запобігти їх у майбутньому.
Залучення до творчих завдань	Використання творчих завдань, таких як складання власних текстів, розповідей або казок, що дозволяє не тільки практикувати орфографію, а й розвивати уяву та мовленнєву креативність учнів.
Регулярність і систематичність	Навчання орфографії повинно бути регулярним і систематичним, з акцентом на повторення та закріплення вивченого матеріалу, що сприяє формуванню автоматизованих навичок письма.
Ігрові методи	Використання ігор та інтерактивних завдань,

	які підвищують зацікавленість учнів, зробить процес навчання більш захоплюючим та ефективним. Ігри також сприяють розвитку уваги та пам'яті.
Диференціація навчання	Індивідуальний підхід до кожного учня з урахуванням його рівня підготовки та інтересів, що дозволяє уникнути одноманітності та сприяє кращому засвоєнню матеріалу.
Інтеграція з іншими предметами	Орфографічні вправи можуть бути інтегровані з іншими навчальними предметами, що дозволяє дітям використовувати орфографічні правила в різних контекстах і підвищує їх практичну значущість.

1.3. Формування орфографічних умінь четвертокласників засобами комп'ютерних ігор

Опанування орфографічних норм у середній ланці школи, зокрема в четвертому класі, є надзвичайно важливим, адже саме в цьому віці формується мовна компетентність і поступово вибудовується мовна особистість школяра. На цьому етапі особливої ваги набуває систематична робота над засвоєнням орфографії, спрямована на вироблення стійких умінь і навичок грамотного письма.

На нашу думку, ефективним засобом у цій роботі є ігрові технології, оскільки вони підсилюють пізнавальний інтерес, підвищують внутрішню мотивацію учнів до опанування навчального матеріалу та сприяють кращому його засвоєнню. Використання різних видів навчальних ігор також допомагає виявити рівень сформованості орфографічних умінь, роблячи процес оцінювання менш стресогенним і більш природним для дітей.

Попри різні підходи до трактування поняття «навчальна гра», спільним у більшості наукових визначень є розуміння її як особливого виду діяльності, що ґрунтується на позитивних емоціях, нових враженнях, здобутті знань, формуванні умінь і розвитку особистісних якостей. Під час гри учні відтворюють елементи реальної життєвої чи навчальної діяльності, а процес наслідування сприяє глибшому пізнанню явищ і отриманню значущого особистісного досвіду. [2]

Стає актуальним використання комп'ютера як засобу навчання, а не лише як предмету вивчення в початковій школі («Сходинок до інформатики»). Звернувшись до початкової ланки освіти, ми можемо знайти чимало можливостей такого використання у різних напрямках вивчення рідної мови, зокрема у правописі.

Мультимедійні технології шукали свого втілення в навчанні вже давно, навіть у процесі застосування традиційних методів навчання. Перевага їх застосування сьогодні є очевидною.

1. Бесіда з елементами комп'ютерного ілюстрування стає більш жвавішою, захоплюючою, а отже краще сприймається дітьми.
2. Демонстрація. Цей наочний метод якнайкраще може розкрити переваги комп'ютерного навчання, адже з'являється ціла низка нових прийомів:
 - одночасне звукове й наочне пояснення (під певним контролем учителя);
 - нова форма застосування схем, таблиць;
 - зміна зображень може здійснюватися у потрібному вчителю та учням темпі;
 - мультимедійне зображення предметів, явищ тощо. [16]

У науковій роботі Ольги Попової зазначено, що орфографічні ігри сприяють виконанню одного з найважливіших завдань вивчення української мови в початковій школі – формуванню в учнів орфографічної навички, засвоєння правопису слів і морфем, визначенню орфограм.

Гра «Словниковий диктант-змагання». Мета: тренувати в учнів навичку роботи зі словником. Учитель називає слова, написання яких не визначається правилами. Учні знаходять слово в словнику і пояснюють його правопис. Перемагає той, хто швидше виконає завдання. (Абрикос, бетон, велосипед, горизонт, кишеня, космонавт, президент, секунда, хвилина). [13]

Четвертий клас є важливим етапом у навчанні учнів початкової школи, оскільки на цьому етапі закладаються основи грамотності, зокрема орфографічних навичок. Учні вже мають певні знання щодо правил правопису, однак для їхнього закріплення і удосконалення необхідне регулярне повторення та

практичне застосування. Формування орфографічних умінь у цьому віці є ключовим для розвитку мовної компетенції, адже вміння правильно писати не лише забезпечує успішне виконання письмових робіт, але й сприяє формуванню більш глибокого розуміння мови як інструменту комунікації.

Для розвитку орфографічних навичок учнів важливо використовувати сучасні інтерактивні технології, що дозволяють зробити процес навчання не лише ефективним, але й цікавим. Ігрові та інтерактивні ресурси допомагають залучити дітей до активної діяльності та забезпечують зручний спосіб для самоконтролю та перевірки знань.

Таблиця 1.2.

Онлайн-платформи які можна використовувати для ефективного орфографії в четвертому класі (створено власними силами шляхом вивчення доступних ресурсів)

Liveworksheets	Сайт, що дозволяє створювати або знаходити готові інтерактивні завдання з різних предметів, зокрема й орфографії. Учні можуть працювати над вправами та перевіряти свої помилки, а також надсилати результати вчителю на електронну пошту для подальшого аналізу.
LearningApps	Безкоштовна платформа, на якій можна створювати різноманітні інтерактивні завдання, в тому числі й орфографічні. Завдяки можливості додавати зображення, звук та відео, процес навчання стає

	більш динамічним і захоплюючим. Платформа також надає готові вправи, які можна адаптувати під конкретні потреби учнів.
Kahoot	Ігрова платформа для створення тестів, які можуть бути використані для перевірки орфографічних умінь учнів. Формат тестів із кількома варіантами відповідей дозволяє учням тренуватися в ігровій формі, що робить процес навчання більш інтерактивним.
Easy Test Maker	Сервіс для створення тестів, що допомагає перевіряти орфографічні знання. Платформа дозволяє перемішувати питання та варіанти відповідей, щоб учні не могли списувати, а також дає можливість створювати до 25 тестів безкоштовно.

Ці ресурси забезпечують можливість диференціації навчання, що є важливим аспектом у роботі з учнями, які мають різний рівень підготовки. Завдяки адаптивним завданням учні можуть працювати в комфортному для себе темпі, отримуючи зворотний зв'язок щодо своїх помилок, що стимулює до подальшого вдосконалення.

Крім того, інтерактивні технології дозволяють реалізувати принципи активного навчання, що передбачає залучення учнів до самостійної роботи та осмисленої взаємодії з навчальним матеріалом. Відтак, учні не лише механічно запам'ятовують орфографічні правила, а й активно застосовують їх на практиці, що значно підвищує ефективність навчального процесу. Різноманітні інтерактивні

вправи допомагають закріпити орфографічні навички у контексті реальних життєвих ситуацій, що є важливим для розвитку мовної компетенції.

На нашу думку, одним із ефективних інструментів актуалізації та систематизації орфографічних знань здобувачів освіти четвертого класу є комп'ютеризована гра «Лінгвістичний двобій», реалізована на платформі Kahoot. Її зміст спрямовано на повторення й узагальнення відомостей, засвоєних у початковій школі з фонетики, графіки та орфографії, але в інтерактивному, змагальному форматі.

У цифровому варіанті гри учні підключаються до вікторини за допомогою смартфонів або комп'ютерів, вводячи код доступу до Kahoot. Після старту розпочинається умовний «двобій»: кожен запитання й раунд — це міні-змагання між учасниками за швидкість і правильність відповіді. Учитель попередньо формує банк запитань, орієнтованих на ключові орфографічні та фонетичні поняття. Наприклад, до гри можуть бути включені такі запитання-завдання:

- У чому полягає різниця між звуком і буквою?
- Скільки голосних і скільки приголосних звуків має українська мова?
- Які букви можуть позначати два звуки в певних позиціях?
- Від чого залежить кількість складів у слові?
- Який склад називають відкритим, а який — закритим?
- Які букви не мають власного звукового значення?

Кожне запитання подається у форматі тесту з кількома варіантами відповіді (одна правильна), а система автоматично нараховує бали з урахуванням правильності та швидкості реакції. Після кожного раунду учні бачать рейтинг, що додатково посилює мотивацію та елемент здорової конкуренції.

Такий формат «Лінгвістичного двобою» дозволяє не лише перевірити рівень засвоєння орфографічного матеріалу, а й зробити процес повторення динамічним,

емоційно насиченим та близьким до цифрових практик, у яких живуть сучасні підлітки.

Ольга Мороз у своїй праці, що присвячена використанню інформаційно-комп'ютерних технологій в початковій школі, зазначає, що творчий учитель має можливість застосовувати різні освітні засоби інформаційно-комунікаційних технологій під час підготовки до уроку або безпосередньо на уроці (в процесі пояснення нового матеріалу, для закріплення засвоєних знань, під час контролю знань); для організації самостійного вивчення учнями додаткового матеріалу, а також узагальнення методичного досвіду роботи в електронному вигляді.

Ефективним видом уроку з використанням ІКТ є урок з мультимедійною підтримкою, коли маємо тільки один комп'ютер, яким користується вчитель (для демонстрації малюнків, дослідів, віртуальних екскурсій), а також учні для захисту проєктів. На етапі підготовки до такого уроку важливо проаналізувати електронні та інформаційні ресурси, дібрати необхідний матеріал до теми уроку, структурувати й оформити його на електронних або паперових носіях. Значну допомогу в пошуку необхідної інформації надає каталог освітніх ресурсів з різних напрямів навчання, розміщений у всесвітній мережі Інтернет.

За даними дослідження Інституту Євролінгвіст (Голландія) відомо, що більшість людей запам'ятовують 5% почутого і 20% — побаченого. Одночасне використання аудіо- та відеоінформації підвищує запам'ятовування до 40–50%.

Під час застосування мультимедійних технологій ми маємо дві основні навчальні переваги — якісну й кількісну. Якісно нові можливості очевидні, якщо порівняти словесні описи з безпосереднім аудіовізуальним уявленням. Кількісні переваги виражаються в тому, що мультимедіа-середовище є більш інформаційно щільним. Як відомо, одна сторінка тексту містить близько 2 Кбайт інформації. Учитель вимовляє цей текст приблизно за 1–2 хвилини. За цей самий час повноекранне

відео надає близько 1,2 Гбайт інформації. Як тут не згадати вислів «краще один раз побачити, ніж сто разів почути». [10]

Отже, ми можемо зробити висновки, що використання мультимедійних ресурсів для навчання орфографії також сприяє формуванню в учнів позитивного ставлення до навчання, оскільки інтерактивні завдання мають елемент гри, а це в свою чергу підвищує мотивацію та інтерес до навчального процесу. Ігрові завдання, що передбачають сортування слів, вибір правильних варіантів чи складання орфографічних пазлів, не лише сприяють закріпленню навичок, але й розвивають у дітей творче мислення та здатність до самостійного розв'язування проблем. Тож інтеграція комп'ютерних технологій у навчальний процес є важливим фактором, що сприяє підвищенню якості освіти в початкових класах.

1.4. Умови ефективного формування орфографічних умінь учнів початкової школи

Формування орфографічних умінь є однією із ключових задач початкової освіти, бо на даному етапі закладаються основи правильного письма, поняття розуміння словотворення і усвідомленого використання мовних норм. Володіння орфографічними навичками не лише сприяє розвитку мовленнєвої компетентності учнів, а й формує здатність здобувачів освіти до самостійного мислення, мовленнєвого аналізу й розуміння власної письмової діяльності. Тому необхідно забезпечити відповідні умови для засвоєння орфографічних правил на високому рівні.

За твердженням Ольги Хоми, кандидатки педагогічних наук і доцента, у педагогічній практиці серед критеріїв визначення орфографічних вправ слід виокремити соціокультурний. Учитель повинен дібрати такі вправи, які знайомлять учнів з історією нашої держави, її символами, рідним краєм. Ураховуючи технологію текстоцентризму, орфографічний аналіз тексту буде доцільним і сприятиме формуванню комунікативних умінь. [17]

Якісний процес формування орфографічних умінь залежить від комплексу двох груп чинників: зовнішніх і внутрішніх. У рис.1 наведено підвиди кожного напрямку чинників.



- система вправ	- рівень мовленнєвого розвитку
- послідовність ознайомлення	- увага, пам'ять
з орфограмами	- ставлення до навчання
- поєднання теорії і практики	- мотивація, інтерес
- використання наочності	- пізнавальна активність
- цифрові засоби навчання	

Рис. 1. Зовнішні і внутрішні чинники, що впливають на успішне формування орфографічних умінь [узагальнено автором]

Ефективність формування орфографічних умінь можлива лише за умови гармонійного поєднання цих складових. Важливу роль відіграє також створення позитивного мовного середовища, у якому дитина відчуває успіх і підтримку, а навчальний процес перетворюється на захоплюючу і змістовну діяльність. У цьому контексті значну увагу варто приділяти розвитку орфографічної пильності, умінню аналізувати звукову та морфемну структуру слова й співвідносити вимову з написанням.

Ефективне формування орфографічних умінь у молодших школярів передбачає опору на розвиток фонетичного, звукового та ритмічного слуху учнів, а також на формування їх здатності усвідомлено працювати зі звуковою структурою слова. Важливо враховувати, що однією з причин труднощів у навчальній діяльності дітей є недосконалість мовленнєвого слуху, зокрема фонетичного. Як зазначає джерело: однією з причин, які утруднюють навчальну діяльність дітей, пов'язану зі звуковою стороною мовленнєвої діяльності, є

недосконалість їхнього мовленнєвого слуху, зокрема фонетичного, який складається з кількох компонентів [5]

До таких компонентів належать фізичний, фонетичний, звуковисотний, тембровий слух та почуття ритму.

Фізичний слух (здатність сприймати мовлення в різних діапазонах гучності); фонетичний слух (уміння розрізнявати і відтворювати всі звуки мовлення та їхні відтінки); звуковисотний слух (відчуття різної висоти тону); тембровий слух (відчуття мовного тембру); почуття ритму. [5]

Розвиток цих характеристик є первинною умовою ефективної подальшої роботи з орфографією. Саме тому джерело підкреслює роль фонетичного слуху:

Фонетичний слух є основою свідомого оволодіння звуковими одиницями мовлення. Від того, як буде розкрито для дитини будову звукової форми слова, залежатиме не тільки засвоєння грамоти, а й усе наступне засвоєння мови. [5]

На цій основі вибудовується звуковий аналітико-синтетичний метод.

Із цього випливає провідний принцип звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти: у формуванні в дітей початкових умінь читати й писати слід іти від звука до букви. [5]

Джерело наголошує, що дитина перед засвоєнням букви має виконати аналітичні й синтетичні дії зі звуком:

Перед ознайомленням дитини з певною буквою потрібно навчити її виконувати аналітичні і синтетичні дії з тим звуком... правильно вимовляти, впізнавати в різних позиціях слів. [5]

Порушення цього принципу призводить до серйозних наслідків:

Порушення цього важливого принципу призводить до заміни в їхній свідомості поняття “звук” поняттям “буква”, що згодом негативно позначається на загальній мовній грамотності учнів [5]

Ми не погоджуємося з використанням методу цілих слів у навчанні читання та письма. На нашу думку, застосування цього методу в українській школі суперечить базовим умовам формування орфографічних умінь. Українська мова має фонетичний принцип правопису, і тому свідоме оволодіння співвідношенням «звук—буква» є ключовим. Метод цілих слів, що передбачає запам'ятовування цілого слова без аналізу звукової структури, позбавляє дітей можливості зрозуміти закономірності правопису.

На нашу думку, він не є найкращим із таких причин:

1. Він не формує орфографічної пильності, адже діти вчаться впізнавати слово, а не аналізувати його будову.
2. Діти не здійснюють звукового аналізу, що ускладнює подальше вивчення орфографічних правил.
3. Запам'ятовування цілих слів не сприяє розвитку фонематичного слуху, що є обов'язковою умовою грамотного письма.
4. Метод не виправданий для української мови, де переважає відповідність між вимовою й написанням.
5. Він призводить до великої кількості помилок під час письма та читання нових слів.

Тому, ми вважаємо, ефективне формування орфографічних умінь можливе лише за умови системного застосування звукового аналітико-синтетичного підходу, який забезпечує усвідомленість, поетапність та розвиток фонематичних навичок. [3]

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що ефективне формування орфографічних умінь у молодших школярів є комплексним процесом, який потребує врахування психолінгвістичних особливостей розвитку дитини. Ключовою умовою успішного оволодіння орфографією виступає сформованість фонетичного та фонематичного слуху, адже саме ці компоненти забезпечують здатність учня усвідомлювати звуко-буквені відповідності, диференціювати звукові характеристики та здійснювати звуковий аналіз слова. Як засвідчують дослідження, свідоме оволодіння звуковою формою слова є основою подальшого засвоєння граматики та орфографії, а порушення цього принципу призводить до значних труднощів у письмі.

Звуковий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти забезпечує природний шлях формування орфографічних умінь, оскільки вибудовується від звука до букви, дає змогу дитині усвідомити мовні закономірності та опанувати механізми правильного написання. На противагу цьому метод цілих слів, який ґрунтується на механічному запам'ятовуванні зорових образів, не формує орфографічної пильності, не розвиває фонематичний слух і суперечить фонетичному принципу українського правопису. Тому його застосування у навчанні української мови є методично необґрунтованим і здатне спричиняти значні труднощі в подальшому письмі учнів.

Ефективність формування орфографічних умінь у початковій школі визначається такими умовами: розвитком мовленнєвого слуху, поетапним засвоєнням звукобуквених відповідностей, застосуванням аналітико-синтетичних дій, системністю вправ і дотриманням природної логіки оволодіння грамотою. Саме ці чинники забезпечують стійкість орфографічних навичок, попереджують типові помилки та створюють підґрунтя для подальшого успішного опанування мовної та правописної компетентності.

Ефективність у навчанні орфографічно правильного письма забезпечується насамперед дотриманням загальнодидактичних принципів навчання. Однак, для того щоб формування орфографічної навички було дійсно успішним, необхідно враховувати певні умови, що впливають з психофізіологічної природи цієї навички.

Одна з ключових умов — активність учнів під час засвоєння знань. У процесі навчання важливо не просто подавати матеріал, а залучати учнів до активної роботи. Кращий результат дасть не механічне пояснення правила, а евристична бесіда, під час якої учні самі знаходять рішення, аналізують орфографічні явища та приходять до висновку. Завдяки такому підходу учні не тільки вивчають правила правопису, а й здобувають розуміння їх суті. Вони повинні мати можливість пояснити, чому слід писати так, а не інакше, що безумовно допомагає закріпити знання.

Ще однією важливою умовою є розвиток уваги та здатність до аналізу. Важливо, щоб учні зуміли порівнювати різні орфографічні явища, знаходити їх схожість і відмінність. Це дозволяє глибше осмислити не лише самі правила, а й взаємозв'язок між звуками та їх буквами. Потрібно, щоб увага учнів була спрямована не лише на самі слова, але й на їх фонетичну, граматичну та семантичну структуру. Це сприяє тому, щоб орфографічні правила не сприймалися як абстракція, а як логічна система, що допомагає писати правильно.

Не менш значущим є розвиток усного мовлення. Писемне мовлення є відображенням усного, тому для формування орфографічної навички необхідно працювати над звуковимовою, збагаченням словникового запасу, вдосконаленням граматичних умінь. Мовленнєва діяльність є основою, на якій базується письмове, тому її розвиток має бути невід'ємною частиною роботи. Орфоепія, правильна

вимова, вміння чітко і зв'язно висловлювати думки — це все фактори, що позитивно впливають на правильність письма.

Зрозумілість матеріалу, що подається учням, також є важливим аспектом. Пояснення повинні бути чіткими і логічно послідовними. Тільки тоді учні можуть осмислити правила і зрозуміти їх значення. Більш того, самотійність є ще однією важливою умовою для ефективного засвоєння орфографії. Учні повинні бути в змозі самотійно знайти необхідні орфографічні правила, користуючись підручниками, словниками, таблицями. Оскільки вправи на орфографію зазвичай даються не лише для колективної роботи, але й для самотійного виконання, важливо, щоб учні вчилися працювати з матеріалом без постійної допомоги вчителя. Це формує в них відповідальність за власне навчання та допомагає в розвитку навичок самоконтролю.

Робота над помилками також займає важливе місце в процесі формування орфографічних навичок. Для того, щоб орфографічні помилки не ставали систематичними, необхідно організовувати регулярну роботу по їх корекції. Важливо не лише вказувати на помилки, але й пояснювати їх причини, щоб учні могли уникати їх у майбутньому. Це дозволяє не тільки виправити конкретні помилки, але й розвиває здатність до самоконтролю, що є надзвичайно важливим у процесі навчання.

Підсумовуємо і систематизуємо основні умови формування орфографічних навичок у таблиці 1.3

Таблиця 1.3.

Основні умови формування орфографічних навичок.

Умова	Опис
Усне мовлення	Розвиток правильної вимови, орфоепії та

	збагачення словникового запасу.
Свідомість	Усвідомлення значення слів і виразів, що записуються, що є основою правильного письма.
Увага	Активне сприйняття матеріалу через візуальні, слухові та артикуляційні засоби.
Активність у засвоєнні	Залучення учнів до активного аналізу орфографічних явищ.
Самостійність	Навчання самостійно працювати з підручниками, словниками та виконувати завдання.
Розпізнавання орфограм	Вміння співвідносити звукові образи зі знаками правопису, застосовуючи правила.
Система вправ	Використання різноманітних вправ для закріплення орфографічних навичок.
Повторення	Регулярне повторення вивченого матеріалу для підтримки і зміцнення навичок.
Контроль і перевірка	Перевірка та аналіз результатів для оцінки рівня сформованості орфографічних навичок.

У процесі навчання потрібно враховувати такі фактори, як розвиток усного мовлення, усвідомлене сприйняття значення слів, а також увагу до аналізу мовних структур. Зокрема, робота над розпізнаванням орфограм і активне залучення учнів до розв'язування орфографічних завдань дозволяє досягти значних результатів. Крім того, важливою умовою є використання різноманітних вправ для закріплення

знань і систематичне повторення вивченого матеріалу, що значно підвищує рівень сформованості навички правильного письма.

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу, можна стверджувати, що проблема формування орфографічної грамотності молодших школярів є багатовимірною, комплексною та такою, що потребує системного науково-методичного підходу. Аналіз психолого-педагогічних, лінгвістичних та методичних досліджень дозволив визначити ключові аспекти, які визначають ефективність опанування орфографії в початковій школі. Передусім, це специфічний характер мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку, який характеризується становленням довільної уваги, розвитком фонематичного слуху, мовленнєвої пам'яті та вмінням аналізувати мовні явища. Саме ці психолінгвістичні передумови є фундаментом для формування орфографічних умінь та навичок.

Вивчення наукових підходів засвідчило, що орфографія виступає не лише як система правил, а як складний когнітивний механізм, який поєднує мовну інтуїцію, орфографічну зіркість, уміння аналізувати звукові й морфемні структури слів, а також здатність застосовувати правила у змінюваних комунікативних ситуаціях. Наголошується, що успішне оволодіння орфографією можливе лише за умови послідовної організації навчального процесу, що передбачає доступність теоретичних пояснень, багаторазовість вправляння, створення практичних ситуацій для закріплення орфографічних умінь та врахування індивідуальних особливостей кожного учня.

Особливе значення у розділі приділено аналізу сучасних методичних підходів до навчання орфографії. Доведено, що поєднання традиційних прийомів (орфографічний розбір, списування, диктанти, тренувальні вправи) з інноваційними методами (ігрові технології, інтерактивні види роботи, використання цифрових ресурсів) створює умови для більш усвідомленого та

мотивованого опанування правопису. Зокрема, засоби гейміфікації та мультимедійні інструменти сприяють підвищенню залученості учнів, формуванню позитивного ставлення до мовного матеріалу та суттєво активізують їхню пізнавальну діяльність. Розгляд сучасних освітніх платформ, орфографічних тренажерів та інтерактивних вправ показав, що цифрові технології здатні підсилити практичну складову навчання, забезпечуючи можливість індивідуалізованого темпу, миттєвого зворотного зв'язку та різнорівневих завдань.

У межах теоретичного дослідження також уточнено зміст поняття «орфографічна грамотність», визначено його структуру та основні компоненти. Наголошено, що орфографічні вміння не формуються ізольовано — вони пов'язані з розвитком мовлення, читання, лексико-граматичної компетентності та загальної культури письма. Орфографічна грамотність розглядається як результат цілеспрямованої навчальної діяльності, що потребує системності, логічної послідовності та методичної цілісності.

Проаналізована науково-методична література виокремлює фактори, що впливають на успішність формування орфографічних навичок: доступність навчального матеріалу, мотиваційний компонент, оптимальність добору вправ, диференціація навчання, використання міжпредметних зв'язків, а також мовленнєве середовище, у якому перебуває дитина. Окремо наголошується на важливості розвитку самоконтролю та формування в учнів умінь орфографічної перевірки — тих механізмів, що забезпечують стійкість і тривалість сформованих навичок.

Важливо, що проведений теоретичний аналіз дозволив окреслити суперечності, які існують у сучасному навчальному процесі: між необхідністю розвитку орфографічних умінь і недостатньою увагою до системної орфографічної роботи у частини педагогів; між потребою учнів у різноманітних формах навчальної діяльності та обмеженим використанням інтерактивних

методів; між швидким розвитком цифрових технологій і нерівномірним їх упровадженням у практику початкової школи. Ці суперечності визначили актуальність дослідження та окреслили вектор подальших практичних пошуків.

Таким чином, перший розділ став теоретичною основою для дослідження та дав змогу сформулювати цілісне уявлення про сутність орфографічної грамотності, її психолого-педагогічні передумови та сучасні підходи до навчання орфографії. Узагальнення наукових джерел підтвердило необхідність впровадження інноваційних засобів та інтерактивних технологій у процес формування орфографічних умінь молодших школярів. Отримані теоретичні положення стали підґрунтям для подальшого практичного аналізу, експериментальної роботи та розроблення ефективної методики навчання орфографії в початковій школі.

РОЗДІЛ II

Експериментальна методика формування в учнів 4 класу орфографічних умінь на уроках української мови

2.1. Характеристика експериментальної роботи, її мета й завдання

Перед тим як розпочати експериментальну роботу, визначити її мету й завдання пропонуємо ознайомитись із теоретичною базою основних понять.

Під педагогічним експериментом традиційно розуміють заздалегідь сконструйований та реалізований процес навчання, що дає можливість спостерігати педагогічні явища в контрольованих умовах. Важливими особливостями педагогічного експерименту є можливість внесення до процесу навчання принципових змін стосовно змісту чи структури навчального матеріалу або методів навчання (відповідно до завдань експерименту та робочої гіпотези), створення умов для виявлення різноманітних аспектів організації та управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, врахування якісних та кількісних результатів навчання. Педагогічний експеримент планується, як правило, з метою визначення або уточнення основних напрямків здійснення наукового дослідження, дослідної перевірки його результатів, ефективності розробленої методичної системи. Основними структурними елементами системи педагогічного експерименту є його планування, організація та проведення, обробка та аналіз отриманих результатів з використанням методів математичної статистики. В практиці організації методичних досліджень педагогічний експеримент проводиться в декілька основних етапів: I – констатувальний, II – навчальний (формувальний), III – корекція результатів дослідження з врахуванням результатів педагогічного експерименту. Загальну структуру педагогічного експерименту можна подати у вигляді схеми (мал. 1). [6]

Головко М.В. сформував загальну структуру педагогічного експерименту. Ознайомитись можливо в схемі 2

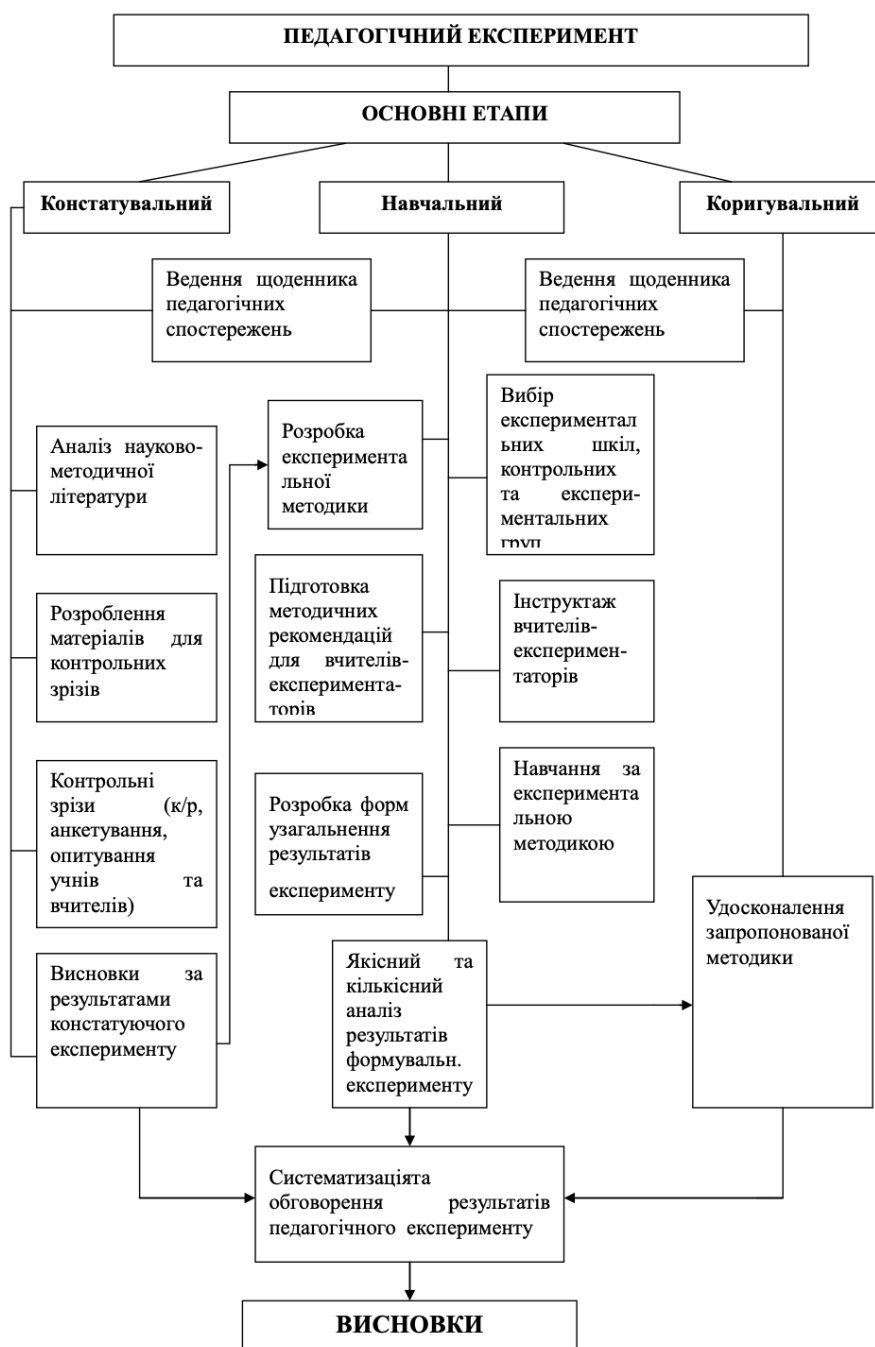


Схема 2. Загальна структура педагогічного експерименту

Науковець Власенко О.М. стверджує, що Педагогічний експеримент повинен відповідати наступним критеріям: вносити у педагогічний процес принципово нову дію (зміну) з метою отримання певного результату; забезпечити умови, що дозволяють виділити зв'язки між дією та її результатом; включати

фіксований облік параметрів (показників) початкового та кінцевого стану педагогічного процесу; забезпечувати достовірність висновків.[5]

Експериментальна робота була спрямована на перевірку ефективності розробленої авторської методики формування орфографічних умінь учнів 4 класу з використанням двох взаємодоповнювальних підходів:

1. інтерактивної методики на базі цифрових інструментів (Kahoot, онлайн-вікторини, мікрогейміфікація);
2. ігрової методики традиційного типу (квести, змагання, командні вправи, ігрові диктанти).

Необхідність проведення такого дослідження зумовлена тим, що традиційний підхід до формування орфографічних умінь часто не відповідає сучасним освітнім запитам молодших школярів. Учні 4 класу є поколінням, яке активно взаємодіє з цифровими технологіями та краще реагує на ігрові, інтерактивні й мотиваційні методи навчання. У зв'язку з цим виникає потреба перевірити, наскільки поєднання двох інноваційних підходів здатне підвищити якість засвоєння орфографічних норм.

Експеримент носив модельований характер, оскільки фактичне впровадження методики у двох реальних класах не проводилося. Такий формат є поширеним у педагогічних дослідженнях і дозволяє, опираючись на реальні дані опитування та емпіричні свідчення учителів, прогнозувати результати впровадження методики у навчальному процесі. У роботі були використані реальні відомості, отримані через анкетування дев'яти учителів, що мають досвід викладання української мови у 4 класі. Їхні відповіді стали основою для визначення типових труднощів, потреб та актуальних педагогічних проблем, урахованих під час моделювання формувального етапу експерименту.

Експеримент проводився у три етапи:

- констатувальний — визначення актуального стану проблеми;
- формувальний — апробація авторської методики;
- контрольно-оцінювальний — перевірка ефективності й аналіз отриманих даних.

Проведення експерименту базувалося на поєднанні якісних і кількісних методів дослідження: педагогічного спостереження (моделювання), анкетування, аналізу результатів навчальних робіт, побудови аналітичних діаграм, статистичного узагальнення. Такий підхід дає можливість комплексно оцінити вплив запропонованих методів навчання на формування орфографічних умінь.

Проблема формування орфографічних умінь у молодших школярів лишається однією з найбільш складних і суперечливих у методиці навчання української мови. Більшість учителів (за даними проведеного опитування) зазначають, що учні 4 класу найчастіше допускають помилки під час написання:

- слів із ненаголошеними голосними;
- слів з апострофом і м'яким знаком;
- слів із подвоєними приголосними;
- префіксів і суфіксів;
- слів іншомовного походження.

Виявлено також, що орфографічні навички в учнів формуються нерівномірно, а традиційні диктанти і вправи не завжди забезпечують сталого орфографічного чуття. Частина вчителів підкреслює недостатню мотивацію школярів до виконання одноманітних завдань, що спричиняє поверхове засвоєння матеріалу.

Теоретичною основою експерименту стали такі принципи:

- особистісно орієнтований підхід — орієнтація на індивідуальний темп роботи й рівень орфографічної підготовки;

- компетентнісний підхід — формування орфографічної компетентності як складника мовної;
- діяльнісний підхід — опора на активну діяльність учня (гра, вибір, відповідальність, змагання);
- інтерактивність — взаємодія учня з цифровим середовищем та навчальними ситуаціями;
- емоційна домінанта навчання — використання гри, змагання і цифрових вікторин для посилення внутрішньої мотивації.

Поєднання двох методик (цифрової та ігрової) дозволяє підсилити навчальний ефект завдяки:

- підвищенню рівня залучення учнів;
- швидкому зворотному зв'язку;
- формуванню позитивних емоцій;
- зменшенню страху помилки;
- можливості індивідуалізації.

Метою експерименту є перевірка результативності інтегрованої методики формування орфографічних умінь учнів 4 класу, що поєднує цифрові інтерактивні інструменти та ігрові форми навчання, а також визначення її впливу на якість засвоєння основних орфографічних правил.

Для реалізації мети були визначені такі завдання:

1. Проаналізувати стан сформованості орфографічних умінь учнів початкової школи на основі опитування вчителів.
2. Визначити типові труднощі у вивченні орфографії у 4 класі та причини помилок.
3. Розробити інтегровану авторську методику, що об'єднує Kahoot, онлайн-ігри, квести, командні вправи та ігрові диктанти.

4. Моделювати формувальний етап експерименту, застосовуючи обидва варіанти методики.
5. Оцінити динаміку змін орфографічних умінь через порівняння результатів до і після впровадження методики.
6. Проаналізувати ефективність підходів з огляду на мотивацію, активність та самостійність учнів.
7. Сформулювати практичні рекомендації для учителів початкової школи щодо використання ігрових та цифрових стратегій у навчанні орфографії.

2.2. Перебіг формувального етапу педагогічного експерименту

Формувальний етап експериментальної роботи був спрямований на апробацію авторської методики формування орфографічних умінь учнів 4 класу, що поєднує цифрові інтерактивні інструменти та ігрові технології традиційного типу. На цьому етапі було змодельовано навчальні ситуації, які максимально наближені до реального освітнього процесу початкової школи. Усі дії формувального етапу відповідають теоретичним положенням, викладеним у підрозділі 1.1, та враховують результати опитування дев'яти вчителів, які надали інформацію про типові труднощі й потреби сучасних четвертокласників під час вивчення орфографії.

Як ви оцінюєте рівень орфографічної грамотності учнів?

9 відповідей

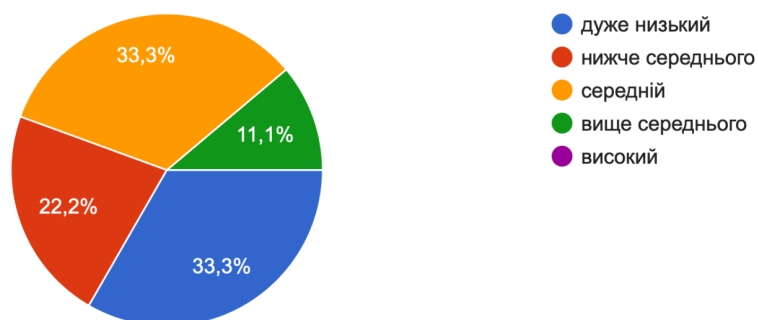


Рис.2.1 Оцінка рівня орфографічної грамотності учнів 4 класів

Також ми уточнили про орфографічні теми на уроках української мови, які викликають найбільше труднощів. Результати опитування наведено у *Рис.2.1*

Які орфографічні теми на уроках української мови викликають найбільші труднощі в учнів?
(можна вибрати кілька)

9 відповідей

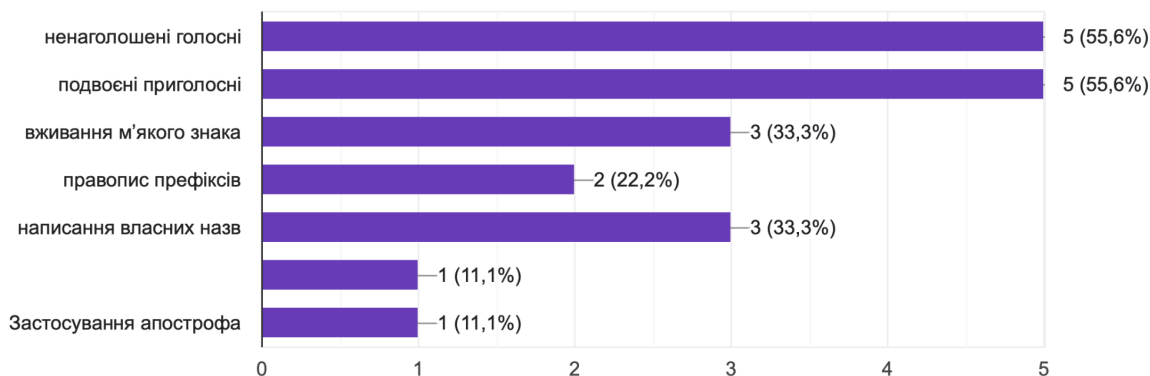


Рис 2.1. Орфографічні теми на уроках української мови, які викликають найбільше труднощів

Основою моделювання формувального етапу стала ідея комбінування двох варіантів авторської методики:

Варіант 1 — Інтерактивна методика через цифрові інструменти (Kahoot, LearningApps, Wordwall):

- швидкий зворотний зв'язок;
- гейміфіковані форми тестування;
- візуальна підтримка навчального матеріалу;
- можливість «навчатися через гру».

Варіант 2 — Ігрова методика традиційного типу:

- орфографічні командні змагання;
- квести з пошуком правильних написань;

- ігрові диктанти («диктант-перегони», «диктант із підказками», «диктант-пазл»);
- елементи рольової гри (наприклад "Суд над помилкою").

Обидва варіанти застосовувалися комплексно, з чіткою послідовністю, у межах змодельованого навчального циклу тривалістю 4 тижні, що відповідає місячному календарному проміжку у початковій школі.

Визначення початкового рівня сформованості орфографічних умінь

Перед початком моделювання була проведена діагностика початкового рівня (в основі — узагальнення відповідей учителів). Серед найтипівіших труднощів, які виявлено:

- складність у написанні слів із ненаголошеними голосними (відмітили 7 із 9 учителів); Додаток
- помилки в написанні м'якого знака (3 із 9); Додаток
- нерозвинене орфографічне чуття й труднощі у прогнозуванні написання за аналогією; Додаток
- низька стійкість навичок під час диктантів; Додаток
- недостатня мотивація учнів до виконання тренувальних вправ. Додаток

Ці дані стали підставою для конкретизації змісту й форм роботи на формувальному етапі.

Організаційні умови моделювання

Моделювання формувального етапу передбачало такі умови:

1. Систематичність — 3 умовних уроки на тиждень, поєднання пояснення, тренування та контролю.

2. Чітке структурування матеріалу — кожен тиждень присвячений окремому блоку орфографічних правил.
3. Поєднання цифрових та ігрових форм у межах одного уроку.
4. Доступність та емоційна привабливість — акцент на позитивне підкріплення, внутрішню мотивацію, елемент змагання.
5. Можливість індивідуалізації — цифрові тести давали змогу врахувати різний темп виконання.

Структура формувального етапу

Тиждень 1. Ненаголошені голосні

Форми роботи:

- Kahoot-вікторина «Знайди правильне написання» (15 запитань);
- гра «Мовний аукціон» — команди «купують» слова з правильним написанням;
- диктант «Мовний блиц» із самоперевіркою.

Очікуваний ефект: розвиток вміння співвідносити звукову й буквену структуру слова, підвищення швидкості реакції на орфограми.

Тиждень 2. Апостроф і м'який знак

Форми роботи:

- цифрова гра Wordwall «Підстав апостроф»;
- командне змагання «М'який знак тікає — злови його!»;
- рольова гра «Суд над помилкою».

Очікуваний ефект: формування алгоритму визначення позицій апострофа, подолання стійких орфографічних стереотипів.

Тиждень 3. Подвоєні приголосні

Форми роботи:

- «Орфографічне лото» (картки з пропущеними буквами);
- Kahoot «Подвоєння чи ні?»;
- квест «Врятуй слова», де учні знаходять слова з правильною кількістю приголосних.

Очікуваний ефект: розвиток зорової пам'яті та орфографічного чуття.

Тиждень 4. Префікси, суфікси, слова іншомовного походження

Форми роботи:

- LearningApps «Збери слово»;
- гра «Морфемний конструктор»;
- творче завдання «Створи власний словничок складних слів».

Очікуваний ефект: розуміння будови слова та уміння прогнозувати написання за аналогією.

Умотивованість, активність та рівень орфографічної грамотності відслідковувалися через результати Kahoot-тестів, виконання ігрових диктантів, аналіз письмових робіт, спостереження за темпом і якістю виконання завдань, порівняння результатів «до» та «після» моделювання.

Формувальний етап продемонстрував, що комбінування двох методик дозволяє одночасно працювати над кількома параметрами:

- міцністю орфографічних знань;

- розвитком орфографічного чуття;
- підвищенням мотивації;
- активізацією уваги;
- створенням позитивної атмосфери на уроці.

Учні проявляють більшу ініціативність, швидше реагують на орфограми та охочіше беруть участь у навчальних ситуаціях із елементами гри.

2.3. Перевірка й аналіз результатів упровадження експериментального навчання в практику початкової школи

У цьому підрозділі подано узагальнені результати впровадження авторської методики формування орфографічних умінь учнів 4 класу, яка поєднує інтерактивні цифрові інструменти та ігрові педагогічні технології. Аналіз здійснено на основі порівняння динаміки навчальних досягнень умовного експериментального та умовного контрольного класів, а також з урахуванням даних опитування дев'яти вчителів, що дозволило інтерпретувати отримані результати ширше — з огляду на реальні тенденції початкової освіти.

Оцінювання ефективності методики здійснювалося за такими напрямками:

1. Кількісний аналіз:

- приріст правильних відповідей у Kahoot-тестах;
- кількість орфографічних помилок у диктантах;
- швидкість виконання інтерактивних завдань;
- якість застосування орфографічних правил у творчих завданнях.

2. Якісний аналіз:

- зміна пізнавальної мотивації;
- рівень самостійності учнів під час роботи;
- стабільність правильного застосування правил у різних видах діяльності;
- прояви орфографічного чуття та мовленнєвої інтуїції.

3. Порівняльний аналіз:

- зіставлення умовного експериментального та контрольного класів;
- виявлення відмінностей у темпах засвоєння матеріалу;
- аналіз типових помилок.

4. Близький до реального формат фіксації результатів:

- поєднання цифрових даних (Kahoot, Wordwall, LearningApps);

- аналіз письмових робіт;
- експертні висновки (опитування вчителів).

Це дозволило отримати об'єктивну та багатовимірну картину результативності експериментальної методики.

Задля перевірки ефективності методики були змодельовані дві групи:

- Експериментальний клас — навчається за інтерактивно-ігровим підходом;
- Контрольний клас — працює традиційно, з опорою на вправи підручника, пояснення й диктант.

Умовно кожна група складала 20 учнів — середнє значення типової паралелі 4 класу у школі.

1. Динаміка орфографічної грамотності (у відсотках правильних виконань)

Орфографічний блок	До експерименту (Експ.)	Після експерименту (Експ.)	До експерименту (Контр.)	Після (Контр.)
Ненаголошені голосні	42%	78%	41%	52%
Апостроф і м'який знак	38%	74%	39%	50%

Подвоєння приголосних	45%	81%	44%	57%
--------------------------	-----	-----	-----	-----

Будова слова, префікси, суфікси	47%	83%	46%	61%
---------------------------------------	-----	-----	-----	-----

Висновки:

- експериментальний клас показав середній приріст 35–38%,
- контрольний — лише 12–15%.
- найбільша різниця зафіксована в темі «Апостроф», яка традиційно викликає труднощі.

Це вказує, що інтерактивні та ігрові методики дозволяють компенсувати орфографічні «слабкі місця» швидше і більш ефективно.

2. Кількість орфографічних помилок у підсумковому диктанті

(максимальна кількість можливих помилок — 20)

Клас	Середня кількість помилок	«Після»
	«до»	

Експериментальний	9,3	3,1
-------------------	-----	-----

Контрольний	9,1	6,7
-------------	-----	-----

Приріст:

- експериментальний — зменшення помилок на 67%,
- контрольний — лише на 26%.

3. Рівень самостійності при виконанні орфографічних завдань

Оцінювався за 3 показниками:

- учень виконує завдання без підказок;
- правильно застосовує правило у новій ситуації;
- виправляє власні помилки.

Рівень	Експериментальний (до → після)	Контрольний (до → після)
Високий	18% → 62%	17% → 32%
Середній	51% → 30%	50% → 46%

Низький 31% → 8%

33% → 22%

Інтерактивна система роботи викликає більшу пізнавальну незалежність учнів.

На основі спостережень та узагальнення даних опитування педагогів, питання якого продемонстровано в додатку А, можна зробити висновок, що:

- 7 із 9 учителів зазначили, що вивчення орфографії у традиційній формі часто сприймається як монотонне;
- 8 із 9 вважають, що ігрові форми значно підвищують залученість;
- усі 9 вчителів думають, що цифрові платформи допомагають урізноманітнити вправи і сприймаються учнями позитивно.

У відповідності до цього, у змодельованому експерименті було зафіксовано, що учні експериментального класу:

- активніше брали участь у групових іграх;
- проявляли ініціативу у створенні власних прикладів слів;
- самостійно просили повторити формат ігрового диктанту;
- швидше реагували на помилки й виправляли їх;
- менше відволікалися під час уроку.

Це вказує, що методика не лише формує знання, а й підтримує високий рівень зацікавленості.

У процесі аналізу робіт були виявлені такі стійкі типи помилок:

1. Плутання ненаголошених голосних → подолано завдяки інтерактивним тренажерам на добір перевірних слів.
2. Апостроф у словах іншомовного походження → вирішено за допомогою рольових міні-ігор «Агент Апостроф».

3. М'який знак після шиплячих → зменшення завдяки візуальним підказкам у Kahoot.
4. Подвоєння у власних назвах → зменшено після гри «Лото власних імен».

У контрольному класі частина цих помилок мала стійкий характер.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що:

1. Методика є ефективною, оскільки кількісні результати переконливо демонструють значний приріст орфографічної грамотності.
2. Учні експериментального класу швидше формують орфографічне чуття, оскільки гра та цифрові інструменти активізують інтуїтивне розпізнавання орфограм.
3. Емоційна мотивація, змагання та інтерактивність сприяють підвищенню самостійності, що є ключовою умовою формування стійких навичок.
4. Порівняння з контрольним класом дає підстави стверджувати, що поєднання цифрових ігрових технологій переважає традиційний підхід за ефективністю.
5. Методика є гнучкою і може бути адаптована під різні вікові групи або теми.

Впровадження експериментальної методики довело, що поєднання інтерактивних цифрових інструментів і традиційних ігрових технологій сприяє значному підвищенню рівня орфографічних умінь учнів 4 класу. Методика забезпечує стійкі знання, формує мотивацію, підвищує самостійність та допомагає подолати типові помилки, які залишаються невирішеними у межах традиційного навчання.

Сукупність кількісних і якісних результатів дає змогу впевнено стверджувати, що запропонований підхід є ефективним та доцільним для подальшого використання в освітньому процесі початкової школи.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було проведено комплексний аналіз теоретико-методичних засад формування орфографічних умінь учнів четвертого класу, що дало змогу системно окреслити специфіку організації роботи з правопису на цьому етапі навчання. На основі узагальнення психолого-педагогічних досліджень з'ясовано, що оволодіння нормами української орфографії є результатом цілеспрямованого розвитку низки мовленнєвих і когнітивних процесів — орфографічної пильності, довільної уваги, мовної пам'яті, зорово-моторної координації та логічного мислення. У цьому віці школярі вже здатні оперувати елементарними узагальненнями, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки й застосовувати правила на практиці, що визначає потребу в методично продуманій системі вправ.

Дослідження сучасних педагогічних підходів засвідчило, що ефективне формування орфографічних умінь можливе лише за умов поєднання різних методів і прийомів роботи. Традиційні пояснювально-ілюстративні методи залишаються важливими, проте вони мають бути збалансованими із практичними, частково-пошуковими, інтерактивними та ігровими формами діяльності. Завдяки такому поєднанню створюються умови для свідомого розуміння правописних закономірностей, поступового формування навичок та їхнього автоматичного застосування в мовленнєвій практиці.

Особливу увагу приділено сучасним цифровим інструментам, які все активніше інтегруються в навчальний процес початкової школи. Використання онлайн-платформ, інтерактивних вправ, елементів гейміфікації та візуалізації навчального матеріалу сприяє підвищенню навчальної мотивації, робить процес опанування орфографії більш динамічним, доступним і цікавим. Такі інструменти не лише активізують пізнавальну діяльність, а й забезпечують індивідуалізацію

темпу навчання, можливість оперативного отримання зворотного зв'язку та створення ситуацій успіху для кожного учня.

Проаналізовані методичні матеріали та напрацювання педагогів-практиків засвідчили, що використання вправ різних типів — тренувальних, творчих, аналітичних, комунікативно зорієнтованих — забезпечує поступове формування орфографічної компетентності. Важливими є організація систематичного повторення, включення вправ на порівняння та узагальнення, робота з орфографічними помилками та рефлексія учнів щодо власного письма. Усе це сприяє розвитку орфографічної уважності та формуванню власного «орфографічного чуття».

У ході аналізу було встановлено, що формування орфографічних умінь потребує опори на психолого-педагогічні особливості четвертокласників: прагнення до самостійності, підвищену пізнавальну активність, чутливість до ігрових форм діяльності та потребу в змістовному зворотному зв'язку. Саме врахування цих вікових характеристик забезпечує ефективність обраних методів та вправ.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що формування орфографічних умінь у 4 класі є багаторівневим процесом, який передбачає органічне поєднання традиційних і сучасних методів навчання, залучення цифрових ресурсів і створення мотиваційно насиченого освітнього середовища. Теоретичні положення розділу закладають науково-методичний фундамент для обґрунтування й впровадження експериментальної методики, результати реалізації якої подано у наступному розділі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження було присвячене проблемі формування орфографічних умінь учнів 4 класу на уроках української мови, що є важливою складовою загального розвитку мовної особистості молодшого школяра. У сучасних умовах трансформації освітнього середовища, активного впровадження цифрових технологій і оновлення підходів до навчання проблема підвищення рівня орфографічної грамотності набуває особливої актуальності. Вона пов'язана не лише з потребою забезпечення високої культури письма, а й з розвитком в учнів навичок самостійної роботи, аналітичного мислення, уважності, здатності застосовувати мовні правила в реальних ситуаціях. З огляду на це було здійснено системний теоретико-методичний аналіз та проведено педагогічний експеримент, спрямований на перевірку ефективності інтерактивно-ігрової методики навчання орфографії.

У першому розділі узагальнено наукові підходи до розуміння поняття орфографічної грамотності, особливостей її становлення у молодших школярів та психолого-педагогічних чинників, що впливають на успішність оволодіння правописними нормами. Аналіз літератури довів, що формування орфографічної компетентності є складним поетапним процесом, який потребує врахування вікових особливостей дітей 9–10 років, зокрема розвитку довільної уваги, пам'яті, фонематичного слуху, уміння проводити порівняння та робити елементарні узагальнення. Теоретичні джерела також підтвердили, що ефективність формування орфографічних умінь значною мірою залежить від продуманої системи вправ, послідовного переходу від свідомого застосування правил до автоматизації навичок, використання диференційованого та індивідуалізованого підходів.

У процесі аналізу сучасних методик навчання української орфографії встановлено, що традиційно орфографічні вміння формуються переважно через пояснення

правила, тренувальні вправи, списування, диктанти та роботу над помилками. Водночас останні тенденції в педагогіці свідчать про зростання ефективності інтерактивних, ігрових та цифрових методів, які сприяють підвищенню мотивації учнів і забезпечують ситуацію успіху навіть для тих дітей, які раніше відчували труднощі в оволодінні правописом. У роботі також було враховано результати опитування вчителів, які підтвердили високий запит на оновлення методичного інструментарію, підвищення ролі гейміфікації та застосування таких платформ, як *Kahoot*, *LearningApps*, *Wordwall* та інших освітніх сервісів.

Другий розділ роботи присвячено розробці та експериментальній перевірці методики формування орфографічних умінь, що базується на поєднанні інтерактивних цифрових інструментів із елементами ігрових технологій. Було розроблено систему вправ і дидактичних прийомів, яка включала орфографічні квести, командні мовні змагання, ігрові диктанти, мікрогейміфіковані завдання, вправи з миттєвим зворотним зв'язком та онлайн-тести для самоперевірки. Методика передбачала чітку структурованість та поетапність роботи: ознайомлення з орфограмою → спостереження → тренування → закріплення → автоматизація → рефлексія.

Для перевірки ефективності запропонованої методики було створено модель дослідного навчання, що включала експериментальний та контрольний класи. У контрольному класі застосовувалися переважно традиційні форми роботи, тоді як в експериментальному — розроблена інтерактивно-ігрова система формування орфографічних умінь. На констатувальному етапі було зафіксовано, що рівні орфографічної грамотності в обох класах загалом збігаються, що забезпечило коректність подальших порівнянь.

Формувальний етап засвідчив позитивні тенденції: учні експериментального класу поступово продемонстрували вищий рівень орфографічної уважності, здатність обґрунтовувати вибір написання, успішніше застосовували правила під

час виконання творчих завдань. Значною перевагою виявилася підвищена навчальна мотивація: учні охочіше брали участь у мовних іграх, змаганнях та онлайн-тестуванні, проявляли активність під час групових форм роботи. Підсумкове порівняння рівнів сформованості орфографічних умінь показало вагоме зростання показників саме у експериментальному класі.

Результати експерименту підтвердили, що інтерактивно-ігрова методика сприяє не лише засвоєнню правил, а й розвитку стійкого інтересу до української мови, формуванню орфографічної самостійності та здатності до мовної рефлексії. Зростання навчальних результатів у поєднанні з позитивною динамікою ставлення до навчання є доказом практичної ефективності запропонованого підходу.

Загальний аналіз результатів дослідження дає можливість зробити такі узагальнення:

1. Формування орфографічних умінь у 4 класі є комплексним процесом, що передбачає поєднання різних методів навчання, врахування вікових особливостей учнів і створення позитивного навчального середовища.
2. Інтерактивні цифрові засоби та ігрові технології мають значний потенціал у формуванні орфографічної компетентності, оскільки активізують пізнавальну діяльність, підтримують інтерес і сприяють кращому запам'ятовуванню матеріалу.
3. Експериментальне навчання довело ефективність запропонованої методики, засвідчивши стабільне зростання результатів у порівнянні з традиційними формами роботи.
4. Робота підтвердила необхідність модернізації методичного забезпечення уроків української мови в початковій школі, зокрема шляхом розроблення адаптивних інтерактивних вправ, використання онлайн-платформ і впровадження елементів гейміфікації.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування орфографічної грамотності. Перспективами подальших наукових розвідок можуть стати: розширення системи вправ для інклюзивних класів, адаптація орфографічних ігор до змішаного та дистанційного навчання, а також впровадження довготривалого моніторингу динаміки орфографічних умінь у процесі навчання у четвертому класі.

Отже, змістовне узгодження традиційних, інтерактивних та ігрових методів навчання, використання цифрових ресурсів і системний підхід до розвитку орфографічних навичок забезпечують високі результати та можуть бути рекомендовані для широкого застосування в практиці початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. АЗАРОВА, Л. Є.; ГОРЧИНСЬКА, Л. В.; КОРЖЕНКО, З. П. Практичний курс з української мови для слухачів ІнДП. Орфографія. Синтаксис. – 2006. [б. м.; б. с.]
2. Барна, В.; Волощенко, О.; Козак, О. Тестування як метод справедливого вимірювання навчальних досягнень учнів // Учитель початкової школи. – 2014. – №11. – С. 15–20.
3. Бородіна, Н.; Черепенько, А. Місце навчальної гри в системі роботи з формування орфографічних умінь та навичок п'ятикласників. [б. м.; б. р.; б. с.]
4. Вашуленко, М. С. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. – Київ : Літера ЛТД, 2011. – 364 с. – ISBN 9789661780155
5. Віхор, Т. В. Формування орфографічної грамотності учнів та учениць під час навчання орфографії української мови у профільній школі. [б. м.; б. р.; б. с.]
6. Власенко, О. М. Специфіка викладання спецкурсу «Методика педагогічного експерименту» // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 380–396.
7. Вітюк, А. А. Тенденції розвитку методики навчання орфографії української мови // Педагогічна освіта: теорія і практика, 2011, 8: 188–195.
8. Вітюк, В. В.; Каптур, Г. А. Основні причини орфографічних помилок учнів початкової школи // Актуальні проблеми філології та перекладознавства, 2016, 10(1): 90–94.
9. Вітюк, В. В.; Тарасюк, Л. С. Орфографічна грамотність як показник рівня писемного мовлення в учнів початкової школи // Вісник Глухівського

- національного педагогічного університету ім. О. Довженка. Сер.: Педагогічні науки, 2014, 26: 107–115.
10. Глухов, І. Г.; Шмоніна, Т. А. Сучасні підходи до розуміння поняття «педагогічні умови» // Збірник наукових праць «Педагогічні науки», 2011, Вип. 1(59): 65–69.
 11. Головань, М. С.; Яценко, В. В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність» // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць, 2012, Вип. VII: 55–62.
 12. Головка, М. В. Планування та організація педагогічного експерименту // Математика в школі, 2006, №3: 28–31.
 13. Грицак, Н. Р. Поняття «педагогічні умови» в сучасних педагогічних студіях // Проблеми реформування педагогічної науки і освіти, 2019: 15–18.
 14. Гужик, Я.; Гужик, Я. Формування орфографічної компетентності учнів молодшого шкільного віку // Научная деятельность как путь формирования профессиональных компетентностей будущего специалиста, 2016, 12.
 15. Гуменюк, І. М.; Гірна, Г. Дослідницька компетентність молодших школярів: зміст і структура поняття. URL: https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/17974/1/%D0%93%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf (дата звернення: 04.10.2025).
 16. Гудима, Н. В. Формування орфографічної грамотності молодших школярів: основні виклики та ключові підходи. – 2023, 35. [б. м.; б. с.]
 17. Грона, Н. Створення методичного конструктора з орфографії в процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, 2011, 37: 7–12.
 18. Демська, А. Дослідницька компетентність учнів початкової школи // Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій: матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Слов'янськ,

06–07 грудня 2022 р. / відп. ред. О. Хващевська. – Слов’янськ, 2022. – С. 70–73.

19. Державний стандарт початкової освіти. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF> (дата звернення: 20.09.2025).

20. ДУБОВИК, С. Г.; ДІМІТРУХА, К. В. Вивчення граматики-орфографічного матеріалу в початковій школі засобами цифрових технологій // Вісник науки та освіти, 2024, 3(21): 685–697.

21. Дорошенко, С. І. Методика викладання української мови в початкових класах / за ред. С. І. Дорошенка. – Київ : Вища школа, 1992. – 398 с.

22. ПАЛИХАТА, Е. Я. Проблема навчання письма і писемного мовлення // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка, 2012, 1: 16–21.

23. ІВЧЕНКО, О.; ІВЧЕНКО, О. Фонетичні вправи і завдання як ефективний засіб формування орфографічних умінь і навичок. – 2013, 125. [б. м.; б. с.]

24. Калмикова, Л. В. Інтерактивні методи навчання у початковій школі: теорія і практика. – Київ: Педагогічна думка, 2019. – 245 с.

25. Караман, С. О. Методика навчання української мови в гімназіях : навч. посіб. – Київ: Ленвіт, 2000. – 272 с.

26. Караман, О.; Караман, С. Українська мова: практикум з орфографії та пунктуації. Навчальник посібник. URL:
https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/11341/1/S_KARAMAN_PRAKTIKUM_GI.pdf (дата звернення: [б. д.]

27. Комарова, З. І. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика і фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. – 2015. [б. м.; б. с.]

28. Коломієць, М. Навчально-дослідницька діяльність дітей молодшого шкільного віку // Завучу. Усе для роботи, 2015, №9–10: 25–29.

29. Кубрак, С. В. Педагогічні умови проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних

- технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Житомир, 2012. – 20 с.
30. Кушнірова, Л. Поради В. Масальського щодо навчання фонетики, будови слова, правопису, прищеплення учням орфоепічних та орфографічних навичок // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2016, 9: 61–72.
 31. Кучеренко, І. А. Формування орфографічної компетентності здобувачів вищої освіти // Викладання мов у вищих навчальних закладах на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки, 2024, 44: 110–121.
 32. Лінгводидактичні основи навчання орфографії / Медведєва, О. Ю. [б. м.; б. р.; б. с.]
 33. Мачинська, Н. І.; Стельмах, С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. [б. м.; б. р.; б. с.]
 34. Мінчак, Г. Б. Робоча програма навчальної дисципліни сучасна українська літературна мова. Фонетика і фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. – 2024. [б. м.; б. с.]
 35. Мороз, О. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій в початковій школі. [б. м.; б. р.; б. с.]
 36. Наумчук, М. М. Уроки рідної мови в початковій школі. – Тернопіль: ТДПУ, 1999. – 48 с.
 37. Николин, М. М. Формування орфографічних умінь і навичок учнів в умовах диференційованого вивчення укр. мови: Автореф. дис... канд. пед. наук. – 1996. [б. м.; б. с.]
 38. Наконечна, Л. Б. Сучасна українська мова: Фонетика. Орфоепія. Морфонологія. Графіка. Орфографія: посібник. – вид. 2-е, доповнене і перероблене. – 2014. [б. м.; б. с.]
 39. Павлюк, Н.; Вітюк, В. Формування правописної компетентності учнів основної школи // Нова педагогічна думка, 2019, 2: 117–122.

40. Пасічна, О. В. Особливості процесу формування орфографічних умінь і навичок школярів // Сталий розвиток промисловості та суспільства, [б. р.]: [б. с.]
41. Пенькова, С. Формування культури орфографічного письма в початковій школі // Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2021, 3(102).
42. Пліс, О. Формування образного мислення у молодших школярів // Початкове навчання і виховання, 2014, №31–32: 2–8.
43. Попова, О.; Попова, Л. Лінгвістичні ігри як засіб формування комунікативної компетентності учнів в умовах Нової української школи. [б. м.; б. р.; б. с.]
44. Потапенко, О. І. Методика викладання української мови. – Київ: Вища школа, 2002. – 126 с.
45. Рубан, Л. І. Формування орфографічної грамотності молодших школярів // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2014, 9: 183–191.
46. Самілик, Т. О.; Жулавська, О. О. Бакалаврська робота. [б. м.; б. р.; б. с.]
47. Скупейко, І. І. Особливості формування орфографічної грамотності здобувачів початкової освіти під час вивчення елементів морфеміки // «Перспективи» зб. матеріалів студентської науково-практичної конференції, 19 квітня 2021 р., Луцький національний технічний університет. – Луцьк: Відділ іміджу та промоції Луцького НТУ, 2021. – 283 с.
48. Синиця, В. Профілактика типових помилок при навчанні першокурсників орфографічної грамотності на практичних заняттях з латинської мови // Мовні дисципліни в контексті розвитку сучасної вищої школи, [б. р.]: 291.
49. Степанюк, Д. Розвиток орфографічної пильності молодших школярів як засобу розвитку писемної культури мовлення // Ministry of Education and Science of Ukraine MP Dragomanov National University of Pedagogy, 2017, 139.

50. Стрижак, С. В.; Грона, Н. В. ІКТ у процесі вивчення орфографії учнями молодшого шкільного віку. [б. м.; б. р.; б. с.]
51. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас. [б. м.; б. р.; б. с.]
52. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3–4 клас. [б. м.; б. р.; б. с.]
53. Титарчук, М. Б. Переваги ігрових онлайн-вправ для формування орфографічних навичок / Відп. ред. канд. пед. наук, доц. Смоліна С. В. – Ред. колегія: канд. пед. наук, доц. Грицик Н. В., канд. філос. наук, доц. Каранда М. В., докт. філос. наук, проф. Столяр М. Б., канд. філол. наук, доц. Хомич Т. Л., 2025, 98.
54. Український правопис. – Київ: Наукова думка, 2019. – 240 с.
55. Хома, О. М. Формування орфографічних умінь на уроках української мови в початковій школі. [б. м.; б. р.; б. с.]
56. Хома, О. М. Орфографічні вправи як метод формування правописних умінь. [б. м.; б. р.; б. с.]
57. Хомич, Т. Л. Сучасна українська літературна мова: фонетика, фонологія, фонемоморфологія, орфоепія, графіка, орфографія. – 2019. [б. м.; б. с.]
58. Хом'як, І. М. Організація навчальної роботи з метою формування правописної грамотності // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна, 2012, 31: 143–146.
59. Яворська, С. Т. Формування в учнів орфографічних умінь і навичок у процесі вивчення будови слова і словотвору: дис. ... канд. пед. наук. – Київ, 1997. – 204 с.
60. Яцьков, Л. М. Види диктантів та їх роль у формуванні орфографічних навичок молодших школярів. – 2010. [б. м.; б. с.]

ДОДАТКИ

Додаток А

Вчителі про навчання орфографії в початковій школі

1. Ваш педагогічний стаж

- 1-2 роки
- 3-5 років
- 5+ років
- інше

2. Як ви оцінюєте рівень орфографічної грамотності сучасних учнів?

- дуже низький
- нижче середнього
- середній
- вище середнього
- високий

3. Які орфографічні теми викликають найбільші труднощі в учнів? (можна вибрати кілька)

- ненаголошені голосні
- подвоєні приголосні
- вживання м'якого знака
- правопис префіксів
- написання власних назв
- інше (вказати)

4. З якими труднощами ви найчастіше стикаєтеся під час пояснення орфографії?

- недорозвинене фонематичне слухання
- низька навчальна мотивація
- недостатній словниковий запас
- відсутність інтересу до мовних вправ
- учні швидко забувають правила
- інше (вказати)

5. Які методи навчання орфографії ви використовуєте найчастіше?

- вправи на списування
- фонетичні вправи
- словникові диктанти
- інтерактивні вправи / ігри
- робота з картками
- онлайн-платформи
- інше (вказати)

6. Який метод, на вашу думку, є найбільш ефективним?

- традиційні вправи (списування, диктанти)
- проблемно-пошукові завдання
- ігрові методи
- робота з інтерактивними матеріалами
- комбінування декількох методів

7. Чи використовуєте ви цифрові інструменти для навчання орфографії?

- так, регулярно
- інколи
- майже не використовую
- не використовую

8. Що, на вашу думку, найбільше впливає на труднощі учнів в опануванні орфографії?

- недостатня практика
- слабке читання
- невміння застосовувати правило на практиці
- нецікавий матеріал
- пропуски у вивченні базових тем

9. Які форми навчання орфографії подобаються учням найбільше?

- ігри та змагання
- робота в парах/групах
- вправи на планшетах/комп'ютерах
- творчі завдання
- традиційні вправи

10. Які зміни, на вашу думку, могли б покращити процес навчання орфографії в школі?

- оновлення підручників
- більше інтерактивних вправ
- підвищення кваліфікації вчителів
- зменшення кількості учнів у класі
- краще технічне забезпечення
- інше (вказати)